

Олег Є. Кузьмін, Андрій В. Тодошук, Ольга Г. Мельник
**РЕФОРМУВАННЯ МИТНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ
В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ**

У статті обґрунтовано зміну характеру та пріоритетності функцій митних органів в умовах європейської інтеграції. Запропоновано та систематизовано заходи з реформування митної політики України в контексті досягнення європейських стандартів роботи за ключовими складовими: система управління митними органами, інформаційний супровід перетину митного кордону, забезпечення ефективного функціонування пунктів пропуску, удосконалення та спрощення митних процедур.

Ключові слова: митна політика; митний кордон; митний контроль; митні процедури; пункт пропуску.

Літ. 18.

Олег Е. Кузьмин, Андрей В. Тодошук, Ольга Г. Мельник
**РЕФОРМИРОВАНИЕ ТАМОЖЕННОЙ ПОЛИТИКИ УКРАИНЫ
В УСЛОВИЯХ ЄВРОПЕЙСКОЙ ИНТЕГРАЦИИ**

В статье обосновано изменение характера и приоритетности функций таможенных органов в условиях европейской интеграции. Предложены и систематизированы мероприятия по реформированию таможенной политики Украины в контексте достижения европейских стандартов работы по ключевым составляющим: система управления таможенными органами, информационное сопровождение пересечения таможенной границы, обеспечение эффективного функционирования пунктов пропуска, усовершенствование и упрощение таможенных процедур.

Ключевые слова: таможенная политика; таможенная граница; таможенный контроль; таможенные процедуры; пункт пропуска.

Oleg Ye. Kuzmin¹, Andrew V. Todoshchuk², Olga G. Melnyk³
**CUSTOMS POLICY REFORMATION IN UKRAINE
UNDER EUROPEAN INTEGRATION**

The article grounds the change of character and priority in the functions of customs authorities within European integration. Measures are offered and systematized for the reformation of customs policy in Ukraine in the context of compliance with European standards including such key constituents as control system for custom authorities, information support for border crossing, providing the effective functioning of border entry points, improvement and simplification of custom procedures.

Keywords: customs policy; customs border; customs control; customs procedures; border entry point.

Peer-reviewed, approved and placed: 29.03.2016.

Постановка проблеми. 16 вересня 2014 р. відбулось синхронне ратифікування Угоди про Асоціацію між Україною та Європейським Союзом (ЄС), і з 1 листопада 2014 р. було введено тимчасове застосування цієї Угоди, окрім Розділу IV «Торгівля та пов'язані з торгівлею питання», який містить положення про створення поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі між Україною та ЄС, що вступив у дію з 1 січня 2016 р. [1]. Значна частина положень Угоди безпосередньо або опосередковано стосується митної сфери, зокрема, сприяння торгівлі та співробітництву в митній сфері, взаємодопомоги в бороть-

¹ National University "Lviv Polytechnics", Ukraine.

² National University "Lviv Polytechnics", Ukraine.

³ National University "Lviv Polytechnics", Ukraine.

бі з митними правопорушеннями, уніфікування правил визначення походження товарів, гармонізування митних процедур, митно-тарифного регулювання в контексті поетапного зниження тарифних ставок тощо. Імплементация Угоди між Україною та ЄС здійснюється відповідно до плану заходів на 2014–2017 рр., затвердженого Кабінетом Міністрів України «Про імплементацию Угоди про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони» № 847-Р від 17.09.2014 [5]. Вказаним планом заходів передбачено реалізацію 488 завдань коротко- та середньострокового характеру за всіма розділами Угоди, зокрема, в митній сфері. Перехід національних митних органів на європейські принципи роботи спрямований насамперед на активізацію розвитку міжнародного бізнесу та торгівлі між Україною та ЄС, пришвидшення пасажиро- та вантажопотоків, протидію контрабанді та нелегальній міграції, створення цивілізованих умов перетину митного кордону із країнами ЄС (протяжність кордону з Польщею становить 542,39 км; Словаччиною – 97,852 км; Угорщиною – 136,7 км; Румунією – 613,8 км). Чимало заходів у митній сфері в контексті імплементации Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС вже впроваджено. Так, на митні органи покладено функції видання та верифікування сертифікатів походження товару форми "EUR.1", адміністрування та облікування автоматичних тарифних квот, надання підприємствам статусу уповноваженого (схваленого) експортера тощо. Проте, виникає необхідність в якісному реформуванні митної політики України з урахуванням базових принципів та цінностей ЄС, гармонізації правового поля, створення умов для забезпечення митного співробітництва між Україною та ЄС.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у розробку теоретико-методичних засад реформування митної політики України в контексті гармонізування її різноманітних складових із засадами митної політики ЄС зробили такі науковці, як І.Г. Бережнюк [6–8; 12; 13], О.М. Вакульчик [16], О.П. Гребельник [13], Ю.О. Коновалов [13], Е.С. Молдован [15], І.М. Муратов [8], А.Ю. Очерет [8], П.В. Пашко [12; 13], О.О. Пунда [15], В.О. Хома [15] та інші. У працях вказаних авторів розглянуто засадничі умови формування митної політики та митної безпеки України, гармонізування митного законодавства до вимог ЄС, особливості митного регулювання зовнішньоекономічних операцій в умовах євроінтеграції, розвитку митного пост-аудиту, розробку адміністративного забезпечення надання підприємствам статусу уповноваженого економічного оператора, методи мінімізації митних ризиків тощо. Проте, виникає необхідність у подальших обґрунтованих розробці та систематизації комплексу заходів щодо реформування митної політики України в контексті європейської інтеграції за найбільш істотними складовими (митні процедури, система управління митними органами загалом та пунктами пропуску зокрема, інформатизація діяльності митниці тощо).

Мета дослідження – розробка та систематизація заходів з реформування митної політики України в умовах євроінтеграції.

Основні результати дослідження. На підставі вивчення європейського досвіду трансформування митної діяльності виокремлено ключові напрями реформування митної політики України:

1. Підвищення рівня довіри з боку підприємницьких структур та впровадження громадського контролю за діяльністю митних органів, що передбачає:

- забезпечення ефективного функціонування при митних органах громадських рад, які на партнерських засадах зможуть реально впливати на покращення діяльності митних органів на місцях, надаватимуть публічну оцінку роботи керівників митниці, впливатимуть на кадрову політику;
- широке інформування громадськості про усі зміни у діяльності митних органів, розробку деталізованих та прозорих алгоритмів здійснення митних процедур, надання консультацій підприємницьким структурам у сфері митно-го супроводу зовнішньоекономічних операцій;
- проведення систематичних зустрічей інформаційно-роз'яснювального та консультаційного характеру з представниками бізнесу, що сприятиме розвитку діалогу та зростанню прозорості діяльності митних структур.

2. Удосконалення митних процедур відповідно до Концепції інтегрованого управління кордонами [4] (впровадження якої передбачено Планом дій щодо лібералізації візового режиму для України), яка передбачає:

- створення на паритетних засадах спільних пунктів пропуску на кордонах із країнами ЄС, що сприятиме розвитку технологій спільного контролю за переміщеннями товарів, осіб та транспортних засобів, а також ліквідації корупційної складової (наприклад, наразі спільний контроль на українсько-польському кордоні у Львівській області здійснюється в пунктах пропуску «Смільниця-Кросценко», «Грушів-Будомеж», «Устилуг-Зосін», «Угринів-Долгобичув»);

- розвиток автоматизованої системи ІТ-митниці та її інтеграція в єдину інформаційну систему контролюючих органів та в митну систему ЄС.

3. Створення ефективної системи управління пунктами пропуску на засадах:

- збільшення кількості міжнародних пунктів пропуску (наприклад, на сьогодні на території Львівщини на 278 км ділянки українсько-польського кордону припадає 6 автомобільних пунктів пропуску, тобто 1 пункт пропуску на 40–50 км, хоча європейський досвід передбачає 1 пункт пропуску на 20–25 км кордону);

- збільшення кількості піших переходів відповідно до потреб прикордонних населених пунктів (з ініціативи органів місцевого самоврядування);

- передання функцій з будівництва та утримання пунктів пропуску спеціалізованим підприємствам або місцевим органам влади (в Польщі такі функції покладено на підприємства з обслуговування пунктів пропуску при воеводствах). Європейська практика передбачає, що контролюючі органи виконують властиві їм адміністративні функції, а питаннями будівництва, матеріально-технічного забезпечення та іншими господарськими питаннями займаються профільні організації;

- забезпечення якісного транспортного сполучення та доїзду до міжнародних пунктів пропуску, а також шляхів сполучення між ними (рокадних автошляхів), що дає змогу обрати оптимальний варіант перетину митного кордону;

- розподіл смуг руху в українських пунктах пропуску за принципом: транспортні засоби з іноземною реєстрацією; транспортні засоби з українською реєстрацією (такий експеримент успішно реалізовується в зоні діяльності Львівської митниці ДФС з 01.01.2016);

- розбудови комфортної прикордонної інфраструктури шляхом створення сервісних зон, які б охоплювали заклади харчування, сервісні організації страхового, юридичного, медичного, фінансового профілю, майданички-стоянки для вантажних автотранспортних засобів;

- створення внутрішніх державних митних терміналів.

4. Створення інформаційної системи супроводу перетину митного кордону, яка охоплює:

- встановлення інформаційних електронних табло на шляхах міжнародного сполучення із інформацією щодо завантаження та черг на відповідних пунктах пропуску;

- створення на офіційних веб-сайтах митних органів віртуальних подорожей та попереднього ознайомлення зі специфікою проходження контрольних процедур у міжнародних пунктах пропуску [11, 185];

- встановлення веб-камер у міжнародних пунктах пропуску для відеоспостереження за ситуацією в онлайн-режимі [11, 185];

- формування мобільних інформаційних додатків із інформацією про завантаження пунктів перетину митного кордону;

- створення центрів, які в інтерактивному режимі надаватимуть консультаційні послуги усім зацікавленим фізичним та юридичним особам.

5. Удосконалення процедур перетину митного кордону як громадянами, так і суб'єктами господарської діяльності на засадах впровадження в Україні:

- технології "FastWay" (пришвидшення пропуску через державний кордон незавантажених транспортних засобів шляхом виділення окремих смуг руху та здійснення спільного контролю на території однієї з держав) [11, 187]. Перший етап пілотного проекту успішно реалізовується у міжнародному пункті пропуску для автомобільного сполучення «Краківець-Корчова» в напрямку виїзду з України – в'їзду до Республіки Польща;

- технології "E-booking", тобто попереднього інформування про намір переміщення організованих груп та туристичних автобусів. Вона дає можливість пришвидшити перетин державного кордону для туристів. Туроператор завчасно повідомляє в Інформаційну систему митних органів та Інформаційну систему Прикордонної служби України назву пункту пропуску, через який планується здійснення перетину державного кордону України; повну назву та адресу організатора виїзду; назву та адресу перевізника; інформацію про реєстраційний номер автобуса, кількість пасажирів, їх імена та прізвища, номери закордонних паспортів водія, гіда та пасажирів; маршрут та час прибуття у запланований міжнародний пункт пропуску [11, 188];

- технології "Non-Intrusive Inspection", тобто безконтактного огляду вантажних транспортних засобів на засадах використання портальних, рейсових, стаціонарних та мобільних сканерів, а також мобільних скан-рідерів;

- технології "Open Window", тобто оформлення товарів без надання товару із використанням митних декларацій типу ЕА.

6. Розроблення адміністративно-правової процедури надання суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності статусу уповноваженого економічного оператора (УЕО) з отриманням сертифікатів на спрощення митних процедур та щодо надійності і безпеки, який був визначений Главою 2 Митного кодексу України ще у 2012 р. [2]. На сьогодні у Європейському Союзі функціонує понад 13 тис. УЕО, зокрема, у Швейцарії статус УЕО мають 65 компаній, у Норвегії – 29 [8, 7; 10]. При цьому різноманітні програми УЕО успішно функціонують у Канаді, США, Китаї, Японії, Туреччині тощо [9]. У лютому 2016 р. було презентовано проект законодавчої ініціативи щодо надання статусу уповноваженого економічного оператора, який максимально відповідає алгоритмам і вимогам європейського співтовариства, що формує передумови для визнання такого статусу у ЄС. Статус УЕО насамперед призначений для спрощення та активізації міжнародної торгівлі відповідальних та добросовісних учасників зовнішньоекономічної діяльності, яким фактично делегується значна частина функцій митних органів та які гарантують у своїй діяльності безпеку ланцюгів поставок. Статус УЕО для підприємств сприяє отриманню ними іміджевих, економічних, часових та операційних переваг.

7. Побудова ефективної системи управління митними органами шляхом:

- визначення статусу митної служби та чіткого підпорядкування.

Впродовж останніх років митні органи були у підпорядкуванні Міністерства доходів і зборів України, надалі Державної фіскальної служби України, що сприяло пріоритетизації їхньої фіскальної функції і необґрунтованій другорядності функцій, пов'язаних із експортним контролем, нетарифним регулюванням, організацією транзитних перевезень, гарантуванням безпеки тощо. Угодою про асоціацію між Україною та ЄС визначено, що Україна в процесі модернізації митних органів повинна імплементувати Митні прототипи ЄС "Customs Blueprints" [18]. У Митних прототипах ЄС зазначається, що держави Європейської політики сусідства працюють над зміцненням адміністративних та операційних спроможностей своїх митних адміністрацій, а також приводять свої процесуальні норми і процеси у відповідність до стандартів ЄС, виходячи зі своїх зобов'язань, на які вони згодились. Варто зауважити, що у Верховній Раді України зареєстровано проект Закону України «Про Національну митну службу України» [14], яким визначено створення Національної митної служби України – органу виконавчої влади, який забезпечуватиме захист митних інтересів та митну безпеку України, регулювання зовнішньої торгівлі, захист внутрішнього ринку, розвиток економіки України та її інтеграції у світову економіку, наповнення державного бюджету, протидію митним правопорушенням;

- забезпечення ефективних комунікацій в межах митних підрозділів;
- розмежування функцій митних органів та прикордонної служби у сфері реєстрації документів і осіб, а також догляду вантажів, об'єднання баз даних фіскальної та прикордонної служб України з метою пришвидшення митних процедур.

Варто зазначити, що відповідно до Закону України «Про внесення зміни до розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення» Бюджетного кодексу України щодо експерименту в Одеській, Волинській, Львівській та

Чернівецькій областях з фінансового забезпечення реконструкції, поточного ремонту автомобільних доріг загального користування державного значення» №666-VIII від 03.09.2015 було розпочато експеримент, за яким 50% обсягу перевиконання щомісячних індикативних показників митних платежів, що справляються на територіях вищевказаних областей, скеровуються на реконструкцію та ремонт визначених автомобільних доріг [3]. За даними Державної фіскальної служби України, у 2015 р. за рахунок перевиконання індикативних показників митницями трьох областей – Волинської (на 104,2 млн грн), Чернівецької (на 129,9 млн грн) та Львівської (на 312,3 млн грн) – відповідні регіони отримали понад 546 млн грн на розвиток інфраструктури [17]. У 2016 р. до експерименту було долучено м. Київ. Експеримент виявився надзвичайно результативним та демонструє позитивні тенденції і у 2016 р., що дає змогу вирішувати проблеми розбудови інфраструктури в регіонах.

Висновки і перспективи подальших досліджень. У сучасних умовах європейської інтеграції України кардинально трансформуються вимоги до функціонування митних органів, що передбачає побудову логічної та якісної системи управління митницею, спрощення процедур митного оформлення та контролю на засадах застосування інформаційних технологій, забезпечення ефективної протидії контрабанді та порушенням митних правил на засадах розширення міжнародної співпраці, запровадження спільного контролю із суміжними країнами ЄС тощо. В умовах європейської інтеграції Україна взяла на себе чимало зобов'язань, що стосуються істотного реформування митної політики, відповідно до яких характер та пріоритетність функцій митних органів змінюється, що зумовило необхідність систематизації та розробки комплексу заходів у цій сфері.

Асоціація України з Європейським Союзом з перспективою подальшого членства перетворить кордони з країнами ЄС на умовні межі, але при цьому постануть нові виклики розбудови інфраструктури північного та східного кордонів України, що мали б стати зовнішніми для ЄС.

1. Угода про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Міжнародний документ від 27.06.2014 зі змінами та доповненнями від 30.11.2015 // zakon.rada.gov.ua.

Ughoda pro Asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu, z odniiiei storony, ta Yevropeiskym Soiuzom, Yevropeiskym spivtovarystvom z atomnoi enerhii i yikhnimi derzhavamy-chlenamy, z inshoi storony: Mizhnarodnyi dokument vid 27.06.2014 zi zminamy ta dopovlenniamy vid 30.11.2015 // zakon.rada.gov.ua.

2. Митний кодекс України від 13.03.2012 № 4495-VI зі змінами та доповненнями // zakon.rada.gov.ua.

Mytnyi kodeks Ukrainy vid 13.03.2012 № 4495-VI zi zminamy ta dopovnenniamy // zakon.rada.gov.ua.

3. Про внесення зміни до розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення» Бюджетного кодексу України щодо експерименту в Одеській, Волинській, Львівській та Чернівецькій областях з фінансового забезпечення реконструкції, поточного ремонту автомобільних доріг загального користування державного значення: Закон України від 03.09.2015 № 666-VIII // zakon.rada.gov.ua.

Pro vnesennia zminy do rozdil VI «Prykintsevi ta perekhidni polozhennia» Biudzhethnoho kodeksu Ukrainy shchodo eksperymentu v Odeskii, Volynskii, Lvivskii ta Chernivetskii oblastiakh z finansovoho zabezpechennia rekonstruktii, potochnoho remontu avtomobilnykh dorih zahalnoho korystuvannia derzhavnoho znachennia: Zakon Ukrainy vid 03.09.2015 № 666-VIII // zakon.rada.gov.ua.

4. Про затвердження плану заходів щодо реалізації Концепції інтегрованого управління кордонами: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 05.01.2011 № 2-р // zakon.rada.gov.ua.

Pro zatverdzhennia planu zakhodiv shchodo realizatsii Kontseptsii intehrovanoho upravlinnia kordonamy: Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 05.01.2011 № 2-r // zakon.rada.gov.ua.

5. Про імплементацію Угоди про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.09.2014 № 847-р // zakon.rada.gov.ua.

Pro implementatsii Uhody pro Asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu, z odniiei storony, ta Yevropeiskym Soiuzom, Yevropeiskym spivtovarystvom z atomnoi enerhii i yikhnimy derzhavamy-chlenamy, z inshoi storony: Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 17.09.2014 № 847-r // zakon.rada.gov.ua.

6. Актуальні питання теорії та практики митної справи: Монографія / За заг. ред. І.Г. Бережнюка. – Хмельницький: ПП Мельник А.А., 2013. – 428 с.

Aktualni pytannia teorii ta praktyky mytnoi spravy: Monohrafiia / Za zah. red. I.H. Berezhniuka. – Khmelnytskyi: PP Melnyk A.A., 2013. – 428 s.

7. *Бережнюк І.Г.* Митне регулювання України: національні та міжнародні аспекти: Монографія. – Дніпропетровськ: Академія митної служби України, 2009. – 543 с.

Berezhniuk I.H. Mytne rehuliuвання Ukrainy: natsionalni ta mizhnarodni aspekty: Monohrafiia. – Dnipropetrovsk: Akademiia mytnoi sluzhby Ukrainy, 2009. – 543 s.

8. *Бережнюк І.Г., Муратов І.М., Очерет А.Ю.* Розвиток адміністративно-правового статусу УЕО в Україні відповідно до рамкових стандартів ВМО // Митна безпека. – 2015. – №1. – С. 4–10.

Berezhniuk I.H., Muratov I.M., Ocheret A.Iu. Rozvytok administratyvno-pravovoho statusu UEO v Ukraini vidpovidno do ramkovykh standartiv VMO // Mytna bezpeka. – 2015. – №1. – S. 4–10.

9. Від запровадження в Україні уповноважених економічних операторів переваги матиме як бізнес, так і держава – Мінфін та експерти // uacrisis.org.

Vid zaprovadzhennia v Ukraini upovnovazhenykh ekonomichnykh operatoriv perevahy matyme yak biznes, tak i derzhava – Minfin ta eksperty // uacrisis.org.

10. Как и когда в Украине заработает институт уполномоченных экономических операторов // nv.ua.

Kak i kogda v Ukraine zarabotaet institut upolnomochennykh ekonomicheskikh operatorov // nv.ua.

11. *Мельник О.Г., Тодощук А.В., Мукан О.В.* Перспективи покращення логістичного обслуговування у міжнародних пунктах пропуску для автомобільного сполучення // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". – Серія: Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. – 2012. – №748. – С. 182–189.

Melnyk O.H., Todoshchuk A.V., Mukan O.V. Perspektyvy pokrashchennia lohystychnoho obsluhovuvannia u mizhnarodnykh punktakh propusku dlia avtomobilnoho spoluchennia // Visnyk Natsionalnoho universytetu "Lvivska politekhnika". – Serii: Menedzhment ta pidpriemnytstvo v Ukraini: etapy stanovlennia i problemy rozvytku. – 2012. – №748. – S. 182–189.

12. Митна політика та митна безпека України: Монографія / За заг. ред. П.В. Пашка, І.Г. Бережнюка. – Хмельницький: ПП Мельник А.А., 2013. – 338 с.

Mytna polityka ta mytna bezpeka Ukrainy: Monohrafiia / Za zah. red. P.V. Pashka, I.H. Berezhniuka. – Khmelnytskyi: PP Melnyk A.A., 2013. – 338 s.

13. Митна політика та митна безпека: концептуальне визначення та шляхи забезпечення: Монографія / І.Г. Бережнюк, О.П. Гребельник, І.Г. Калетник, Ю.О. Коновалов та ін.; За ред. П.В. Пашка. – К.: Знання, 2012. – 238 с.

Mytna polityka ta mytna bezpeka: kontseptualne vyznachennia ta shliakhy zabezpechennia: Monohrafiia / I.H. Berezhniuk, O.P. Hrebelnyk, I.H. Kalietnik, Iu.O. Konovalov ta in.; Za red. P.V. Pashka. – K.: Znannia, 2012. – 238 s.

14. Про Національну митну службу України: Проект закону від 13.01.2016 № 3763 // w1.c1.rada.gov.ua.

Pro Natsionalnu mytnu sluzhbu Ukrainy: Proekt zakonu vid 13.01.2016 № 3763 // w1.c1.rada.gov.ua.

15. *Пунда О.О., Хома В.О., Молдован Е.С.* Напрями адаптації українського митного законодавства до норм Європейського Союзу у частині захисту прав інтелектуальної власності // Митна безпека. – 2015. – №1. – С. 114–119.

Punda O.O., Khoma V.O., Moldovan E.S. Napriamy adaptatsii ukrainskoho mytnoho zakonodavstva do norm Yevropeiskoho Soiuzu u chastyini zakhystu prav intelektualnoi vlasnosti // Mytna bezpeka. – 2015. – №1. – S. 114–119.

16. Формування системи митного аудиту в Україні: Монографія / За заг. ред. О.М. Вакульчик. – Хмельницький: ПП Мельник А.А., 2014. – 208 с.

Formuvannia systemy mytnoho audytu v Ukraini: Monohrafiia / Za zah. red. O.M. Vakulchuk. – Khmelnytskyi: PP Melnyk A.A., 2014. – 208 s.

17. Щодо реалізації експерименту та загальної ефективності роботи митниць Державна фіскальна служба України // zmiya.com.ua.

Shchodo realizatsii eksperymentu ta zahalnoi efektyvnosti roboty mytnyts Derzhavna fiskalna sluzhba Ukrainy // zmiya.com.ua.

18. EC (2007). Customs Blueprints – Pathways to modern customs. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities. 89 p.